

Research in Curriculum Planning

Vol 18, No 42 (continus 69)
summer 2021, Pages 200-213

پژوهش در برنامه‌ریزی درسی

سال هجدهم، دوره دوم، شماره ۴۲ (پیاپی ۶۹)
تابستان ۱۴۰۰، صفحات ۲۰۰-۲۱۳

The effect of spiritual Masnavi stories on the development of critical thinking skills of high school students

Kobra Zarei Sefiddari, Vahideh Alipour, Soheila Hosseinpour

¹ Master of Educational Planning. Karaj unit. Islamic Azad University. Karaj. Iran.

² Assistant Professor, Department of Educational Sciences. Payam Noor University. Tehran.Iran.

³ Responsible author and assistant professor of educational sciences. Sanandaj unit. Islamic Azad University. Sanandaj.Iran.

Abstract

school students in District 3 of Karaj in the academic year of 1996-97. To conduct the research in the same conditions, both pretest groups were performed using the Watson-Glaser (1994) Critical Thinking Questionnaire, whose validity was confirmed by content validity by experts and reliability was calculated using Cronbach's alpha coefficient of 0.87. The training package (Masnavi Manavi stories) was presented to the experimental group in 16 sessions of 90 minutes in 8 weeks, while during this period the control group did not receive any intervention. After the training sessions on the experimental group, both groups underwent post-test under the same conditions. Univariate and multivariate analysis of covariance were used to analyze the data using SPSS25 software. After adjusting the pre-test scores, the difference between the experimental and control groups in the critical thinking variable was significant at the alpha level of 0.01; The adjusted mean of the experimental group (33.95) was higher than the adjusted mean of the control group (25.07). The results showed that teaching Masnavi spiritual stories in the development of critical thinking and its components (inference (sig = 0.83), identification of assumptions (sig = 0.47), inference (sig = 0.64), interpretation (sig = 0.71) and evaluation (sig = 0.28)) Was effective.

Keywords: story, Masnavi Manavi, critical thinking, students.

تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه

کبری زارعی سفیدداری، وحیده علیپور، سهیلا حسین پور*
^۱ استادیار گروه علوم تربیتی. دانشگاه پیام نور. تهران. ایران.
^۲ ایران کارشناس ارشد رشته برنامه ریزی آموزشی. واحد کرج. دانشگاه آزاد اسلامی. کرج. ایران
^۳ استادیار گروه علوم تربیتی. واحد سنندج. دانشگاه آزاد اسلامی. سنندج. ایران.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی میزان اثربخشی استفاده از داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه منطقه ۳ شهر کرج انجام پذیرفت. روش پژوهش از نوع شبه‌آزمایشی و طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه آزمایش است. جامعه آماری را کلیه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه منطقه ۳ شهر کرج در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ تشکیل داده است. برای انجام پژوهش در شرایط یکسان هر دو گروه پیش‌آزمون با استفاده از پرسشنامه تفکر انتقادی واتسون - گلیرز (۱۹۹۴) به عمل آمد که روایی آن به صورت روایی محتوایی توسط متخصصان تأیید و پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ محاسبه شد. بسته آموزشی (داستان‌های مثنوی معنوی) طی ۱۶ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای در ۸ هفته به گروه آزمایش ارائه شد، در حالی که در این مدت گروه کنترل هیچ مداخله‌ای دریافت نکردند. پس از اتمام جلسات آموزشی بر روی گروه آزمایش، از هر دو گروه در شرایط یکسان پس‌آزمون به عمل آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون تحلیل کوواریانس تک‌متغیره و چندمتغیره از نرم افزار SPSS25 استفاده شد. پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین گروه آزمایش و کنترل در متغیر تفکر انتقادی در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار و میانگین تعدیل شده گروه آزمایش (۳۳/۹۵) بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل (۲۵/۰۷) بوده است. نتایج نشان داد که آموزش داستان‌های مثنوی معنوی در رشد تفکر انتقادی و مؤلفه‌های آن (استنباط (sig=0.83)، شناسایی مفروضات (sig=0.47)، استنتاج (sig=0.64)، تفسیر (sig=0.71) و ارزیابی (sig=0.28) مؤثر بود.

واژه‌های کلیدی: داستان، مثنوی معنوی، تفکر انتقادی، دانش‌آموزان.

* نویسنده مسئول: shossainpour2014@gmail.com

پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۰۳

وصول: ۹۶/۰۵/۲۱

مقدمه

روان‌شناسی است زیرا افزایش و توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی به‌عنوان بازخورد ارزشمندی در برنامه‌های آموزشی آموزش عالی محسوب می‌شود (Ku, 2009, 73). تفکر انتقادی (Maudsley & Strivens, 2008, 130). باعث توسعه توانایی پژوهش، حل مسئله، تصمیم‌گیری، بهره‌گیری از دیدگاه‌های مختلف و یادگیری مادام‌العمر در دانش‌آموزان می‌گردد. امروزه فراگیران نیز برای ورود به عصر دانایی و روبه‌رو شدن با تحولات شگفت‌انگیز قرن بیست و یکم باید به‌طور فزاینده‌ای مهارت‌های تفکر انتقادی و خلاق را برای تصمیم‌گیری‌های مناسب و حل مسائل پیچیده جامعه فراگیرند (Yousefi and Oveysi, 2007, 115).

داستان‌گویی یکی از تکنیک‌های مؤثر آموزشی در پرورش خلاقیت، تفکر انتقادی، روحیه پژوهش و پرسشگری است. داستان‌گویی نه تنها سبب بهبود کیفیت تدریس معلمان می‌شود که حس کنجکاوی دانش‌آموزان را برمی‌انگیزد و به آنها کمک می‌کند تا مفاهیم مبهم و مباحثی را که نیاز به دقت بیشتر دارند بهتر بیاموزند (Sadik, 2008, 490). داستان‌ها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند تا مسائل خود را از طریق فراگرفتن تجربه‌ها و حوادث زندگی دیگران حل کنند زیرا دانش‌آموزان هنگام گوش‌دادن به داستان در مورد شخصیت‌های داستان فکر و عملکرد آنها را بررسی و تجزیه و تحلیل می‌کنند (Tomkins, 2009, 125). داستان می‌تواند سبب تقویت مهارت‌های ارتباطی شود، در خواندن و نوشتن به دانش‌آموزان کمک کند تا آنها را در فعالیتهای کلاسی با روشی مهیج و سرگرم‌کننده درگیر کند، ساختارهای زبانی را به آنان بیاموزد و سبب گسترش دایره لغات آنها شود (Wang, Li & Dai, 2008, 2509). همچنین قرآن به عنوان مقدس‌ترین متن دینی در اسلام، از داستان، بهره‌های فراوانی برده است. داستان در قرآن کارکردهای فراوانی دارد؛ گاه برای روشن کردن یک مفهوم، مثال یا داستانی ذکر شده است.

از طرف دیگر، یکی از منابع غنی داستان نزد ایرانیان، مثنوی معنوی مولوی است که از شاهکارهای

مهمترین مسأله در آموزش دانش‌آموزان خلاق، استفاده از محتوای آموزشی مناسب و روش‌های گوناگون، مسأله‌یابی، خلاقیت و تفکر است و استفاده از داستان برای ایجاد مهارت‌های تفکر انتقادی امری انکارناپذیر است و تدوین داستان‌های مناسب برای پرورش خلاقیت و موقعیت‌های مبهم و مسأله‌انگیز، می‌توانند در رشد و شکوفایی تفکر انتقادی فراگیران تأثیر بسیار مثبتی داشته باشند (Alexander, 2011, 153). از اهداف آموزش تفکر انتقادی، بهبود توانایی تعقل و استدلال، پرورش قوه ابتکار و خلاقیت، پرورش روحیه انتقادی، رشد فردی و اجتماعی، دستیابی به نگاهی کل‌نگر و جامع درباره امور، ژرفاندیشی در مطالب، دوری از جمود و انعطاف‌پذیری است (Mahroozadeh, Sattari, Maleki, 2019, 61). برای اینکه دانش‌آموزان خوب تربیت شوند و در آینده افرادی مفید باشند باید خلاق، نقاد و دارای بینش علمی و تفکر انتقادی باشند. امروزه شیوه‌های آموزشی در مدارس در زمینه تفکر انتقادی و رشد خلاقیت دانش‌آموزان، آنان را به سوی تقلیدگرایی هدایت کرده است و تفکر انتقادی سازنده در آنان وجود ندارد؛ بنابراین در برنامه‌های مدارس باید روش‌هایی گنجانده شود که از طریق آن دانش‌آموزان قابلیت‌های چگونه آموختن را از طریق نظم فکری بیاموزند؛ یکی از این موارد استفاده از داستان‌سرایی است. مزایای داستان و استفاده از آن در تقویت تفکر کودک، همیشه مورد توجه علمای تعلیم و تربیت بوده است (Dondlinger & Wilson, 2012, 155).

صاحب‌نظران تعلیم و تربیت سال‌هاست کوشیده‌اند از ظرفیت‌های داستان برای تقویت تفکر کودک بهره‌گیرند (Maktabifar, 2010, 159). داستان، مخاطب را به تفکر انتقادی وامی‌دارد و اطلاعات متنوعی را به نحوی سرگرم‌کننده و جذاب در او برجامی‌گذارد (Farhadi, Taghisi and Solhi, 2005, 12). از سوی دیگر خلاقیت و تفکر انتقادی یکی از موضوعات بحث‌برانگیز در حوزه مختلف علمی به‌ویژه علوم تربیتی و

استفاده از برنامه «فلسفه برای کودکان» انجام دادند و دریافتند که بین نمره‌های تفکر انتقادی، پرسشگری، مهارت استدلال تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین، بین نمره‌های شکاکیت تأملی گروه‌ها تفاوت معنادار است؛ به عبارت دیگر برنامه فلسفه برای کودکان در افزایش شکاکیت تأملی تأثیر داشته است.

(Sijani, Janet Hashemi and Kazemi, 2015) در نتایج پژوهش خود با عنوان «مقایسه تأثیر داستان‌های اجتماعی با محتوای انسانی و محتوای بی‌جان بر مشارکت و همکاری کودکان» نشان دادند که هر دو مداخله محتوای انسانی و بیجان مؤثر بودند ولی داستان‌های اجتماعی با محتوای بیجان تأثیر بیشتری را در مقایسه با محتوای انسانی نشان دادند که می‌تواند ریشه در جنبه‌های عصب‌شناختی و ویژگی‌های فردی کودکان اتیستیک داشته باشد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود از داستان‌های اجتماعی با محتوای بیجان برای آموزش کودکان استفاده شود. (Mokhtarpour, Naderipour, and Remshaki, 2014) پژوهشی با عنوان «کاربرد تعلیمی داستان‌های مثنوی در اجرای نمایش‌های کاربردی برای کودکان و نوجوانان» انجام دادند. در این پژوهش ۳۲ داستان از داستان‌های مثنوی برای تقویت نمایش‌های خلاق، تربیتی، آموزشی و درمانی به کار برده شده که در همه این موارد تأثیر مثبت و معناداری داشت. (Radbakhsh et all, 2013) با عنوان «اثر بخشی بازی و داستان‌سرایی بر افزایش خلاقیت کودکان» به این نتیجه رسیدند که استفاده از روش‌های بازی و قصه‌گویی با از بین بردن موانع خلاقیت، سکون فکری و کمک به حل مسائل، با روندی لذت‌بخش و سرگرم‌کننده، موجب افزایش خلاقیت دانش‌آموزان می‌شود؛ به همین دلیل دانش‌آموزانی که در جلسات بازی و قصه‌گویی حضور می‌یابند در یافتن راه‌حلی اصیل و جدید برای مسائل موفق‌ترند. (Mohajeri, Yassini and Shariati, 2011) در پژوهشی با عنوان «تفکر انتقادی و نقش داستان در پرورش آن (با رویکرد تربیت دینی کودکان)» نشان دادند که با توجه به

ادبیات ایران است که به علت گستردگی معنایی و الهام گرفتن از قرآن، آن را قرآن ثانی نیز می‌نامند. این کتاب پر از حکمت شامل ۲۶۰ داستان پر از حکمت و دارای گستردگی مفاهیم عرفانی، ادبی و اخلاقی است (Shafi'i, 2016, 402). ادبیات به‌خصوص داستان و استفاده از تمثیل‌ها و سایر هنرهای داستانی جایگاه ویژه‌ای در بین ایرانیان دارد. ایرانیان به وجود این ادبیات غنی در جهان به خود می‌بالند. مثنوی معنوی که شاهکار بزرگ مولاناست قرآن ثانی نام گرفته و هیچ ایرانی وجود ندارد که از این کتاب بهره‌ای هرچند اندک نبرده باشد (Atji, 2007, 271). از آنجا که مثنوی معنوی مولوی، اثری تعلیمی، عرفانی است؛ داستان‌ها، حکایت‌ها و تمثیل‌های مثنوی از تنوع بسیاری برخوردار است (Sabzianpour, 2011, 12)؛ اما هیچگاه نظام تعلیم و تربیت ایران سعی در بهره‌گیری از داستان‌های مثنوی و سایر داستان‌ها در مسیر آموزش تفکر به‌ویژه تفکر انتقادی نداشته و نیاز به آموزش تفکر بویژه تفکر انتقادی از طریق داستان در نظام آموزشی ایران دیده نشده است؛ بنابراین ضروری است بدانیم چگونه با مجهز کردن دانش‌آموزان ایران که سرمایه‌های کشورند با قدرت تفکر انتقادی (از مسیر ادبیات غنی‌مان)، کشورمان در مسیر توسعه و فرهیختگی قرار خواهد گرفت. با توجه به اینکه متأسفانه پرورش تفکر از طریق داستان‌ها بویژه داستان‌های مثنوی معنوی هیچ‌گاه مدنظر نبوده است، پژوهش حاضر به دنبال آن است که اثربخشی آموزش از طریق داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد تفکر انتقادی دانش‌آموزان را مورد بررسی قرار دهد.

در ارتباط با موضوع تفکر انتقادی و تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزان پژوهش‌هایی قابل توجهی صورت گرفته است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود. (Mahroozadeh, Sattari, Maleki, 2019) در پژوهشی با عنوان «تأثیر داستان‌های کلیله و دمنه بر مهارت‌های تفکر انتقادی، استدلال و پرسشگری با

بگذارد. نتایج مصاحبه با دانش‌آموزان و معلمان نشان داد که از نظر هر دو گروه، داستان، تکنیک آموزشی ارزشمندی است که درک دانش‌آموزان از مطالب تدریس شده، یادگیری اکتشافی و تفکر انتقادی را که جزء اهداف اصلی تعلیم و تربیت قرن ۲۱ است، ارتقا می‌بخشد. (Yuksel, Robin & McNeil, 2011)

پژوهشی با عنوان «بررسی نظر معلمان، دانش‌جویان، پژوهشگران، استادان دانشگاه در مورد داستان‌گویی در ۲۶ کشور جهان» انجام دادند. نتایج نشان داد داستان‌گویی دیجیتال می‌تواند بر فهم و درک دانش‌آموزان از موضوعات درسی، عملکرد کلی تحصیلی و مهارت‌های نگارش، ارائه و پژوهش آنان تأثیر مثبتی بگذارد. علاوه بر این مهارت‌های زبانی، اجتماعی، تفکر انتقادی در دانش‌آموزانی که معلمان آنها از داستان استفاده می‌کنند به طور مثبتی تأثیر می‌پذیرد. (Hedayati, Mehrnoosh and el, 2009)

عنوان «بررسی تأثیر اجرای برنامه فلسفه برای کودکان» به صورت اجتماع پژوهشی بر بهبود روابط میان فردی در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر تهران از دیدگاه آموزگاران دریافتند که فلسفه برای کودکان بر مهارت‌های بین‌فردی کودکان تأثیر دارد.

(Benmayor, 2007) با انجام یک پژوهش کیفی مراحل نحوه ساخت داستان‌های دیجیتال توسط دانش‌آموزان را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد که داستان دیجیتال سبب تقویت ذهن و قدرت خلاقیت شده و سطح آگاهی فرهنگی سازنده داستان را افزایش می‌دهد. (Ganda and Daniel, 2005) مطالعه‌ای با عنوان «تمرکز بر تحلیل چگونگی نقش هنرها و داستان‌های بصری در پرورش تفکر خلاق و تفکر انتقادی دانش‌آموزان دوره راهنمایی» انجام دادند. نتایج نشان داد که آموزش هنر بصری به دلیل ماهیت و محتوای آن تأثیر مثبتی بر پرورش خلاقیت و تفکر انتقادی دانش‌آموزان با مداد و اشیاء ملموس و افزایش انگیزه یادگیری، تشریح مساعی دانش‌آموزان در یادگیری و افزایش تمرکز بر فعالیت‌های در حال انجام

رویکردهای نوین تربیتی، نیاز است تا با بهره‌گیری از داستان‌ها، قوه تفکر انتقادی، مفهوم‌سازی و استدلال کردن کودکان را از طریق ایجاد حس پرسش‌گری تقویت و بارور کرد.

(Iraq, sovereignty, solar, Mirzamani) (Bafghi, 2011) پژوهشی با عنوان «تأثیر کاربست آموزش هنر و آموزش داستان بر افزایش خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان اسلامشهر» انجام دادند. نتایج نشان دهنده تأثیر روش آموزش هنر بر میزان سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار، بسط دانش‌آموزان گروه آزمایش بوده است. (Shakibaei, Gliji and Khalatbari, 2010) پژوهشی با عنوان «تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی نوجوانان» انجام دادند. یافته‌ها نشان داد که داستان‌های مثنوی معنوی بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی و ابعاد تردید، کاوشگری، پیچیدگی و تغییر مؤثر است. (Clarke & Adam, 2012) به بررسی نظر شش متخصص علوم تربیتی که در مورد داستان‌گویی مقالاتی منتشر کرده بودند، پرداختند و از آنان خواستند، ارزش استفاده از داستان به عنوان یک تکنیک آموزشی در آموزش عالی استرالیا را بررسی کنند. داده‌های مورد نظر از طریق مصاحبه و حول سه موضوع اصلی: تجربه شرکت‌کنندگان در تولید و استفاده از داستان‌های دیجیتال، انگیزه آنان برای استفاده از این تکنیک در دروس دانشگاهی و نقاط قوت و ضعف این تکنیک جمع‌آوری شد. نتایج نشان داد که استادان ملاحظات برای استفاده از این تکنیک در دروس دانشگاهی دارند و معتقدند داستان می‌تواند تکمیل‌کننده روش‌های متداول یادگیری و پژوهش باشد. (Yang & Wu, 2012) پژوهشی با عنوان «تأثیر استفاده از داستان‌گویی دیجیتال با روش سخنرانی معلم در بین دانش‌آموزان تایوانی در کلاس زبان انگلیسی» انجام دادند؛ نتایج نشان داد استفاده از داستان‌گویی دیجیتال می‌تواند بر پیشرفت تحصیلی، تفکر نقادانه و انگیزه یادگیری زبان دانش‌آموزان تأثیر معناداری

داده‌ها از پرسشنامه استاندارد تفکر انتقادی واتسون - گلنزر (۱۹۹۴) استفاده شد که شامل ۸۰ سؤال مشتمل بر ۵ مؤلفه (با مهارت‌های استنباط، شناسایی مفروضات، استنتاج، تعبیر و تفسیر و ارزشیابی) بود. نمره کلی آزمون ۸۰ و بیشترین نمره آزمون از هر بخش ۱۶ است. در این آزمون به ازای هر پاسخ صحیح، یک نمره به فرد تعلق می‌گیرد. مجموع پاسخ‌های صحیح به پرسش‌های آزمون نمره کل آن به شمار می‌رود (حداکثر ۸۰ نمره). هریک از آزمودنی‌ها بر حسب امتیاز کل کسب شده از آزمون می‌توانند در یکی از طبقات ضعیف (کمتر از ۴۵)، متوسط (۵۹-۵۴)، و قوی (۸۰-۶۰) از نظر توانایی تفکر انتقادی قرار گیرند. ضریب پایایی این پرسشنامه توسط پژوهش‌های مختلف در ایران بر اساس آزمون آلفای کرونباخ بالای ۰/۸۷ گزارش شده است (Islamic & Maarefi, 2010; Musallinejad, & Sobhanian 2008). در این پژوهش نیز برای به دست آوردن پایایی آزمون از آلفای کرونباخ استفاده شد که ۰/۸۲ به دست آمد که حاکی از پایایی مطلوب پرسشنامه است. در ادامه آموزش داستان‌های مثنوی معنوی طی ۱۶ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای و در طول ۸ هفته به دانش‌آموزان گروه آزمایش توسط پژوهشگر آموزش داده شد بدین صورت که در زمان برگزاری جلسات، موسیقی ملایمی در کنار داستان‌های مثنوی معنوی پخش می‌شد. گروه آزمایش با استفاده از داستان‌های مثنوی معنوی به مدت ۱۶ جلسه در ۸ هفته مورد آموزش قرار گرفتند، در حالی که گروه کنترل همچنان به شیوه سنتی آموزش دریافت می‌کردند. در شروع کلاس، موضوع و هدف داستان آن جلسه مطرح می‌شد و فضای مناسبی برای گفت‌وگو ایجاد می‌شد تا دانش‌آموزان ایده‌ها و تفاسیر خود را مطرح کنند. در پایان هر جلسه پس از معرفی و شرح داستان برای دانش‌آموزان از روش بارش مغزی استفاده می‌شد؛ یعنی دانش‌آموزان باید پس از اینکه داستان توضیح داده می‌شد تفسیر شخصی خود را از داستان بیان کرده، به نمایش بگذارند و دیگر دانش‌آموزان همه

به افزایش خلاقیت آنان می‌شود. (Tompson, Lynda, Lynne & Branson, 2003) تحقیقی با عنوان «ارزیابی حل مسأله و تفکر انتقادی دانش‌آموزان با استفاده از برنامه درسی مبتنی بر داستان» انجام دادند، نتایج نشان داد مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسأله منجر به پرورش دانش‌آموزان مولد، آماده و مفید می‌شود. با توجه به اهمیت تفکر انتقادی و تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزان این پژوهش در نظر دارد به این سؤال پاسخ دهد که آیا آموزش داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزان تأثیر دارد؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع طرح نیمه‌آزمایشی پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل بود. پژوهش در سه مرحله انجام گرفت؛ در مرحله اول پیش‌آزمون متغیرهای وابسته از دانش‌آموزان گروه کنترل و گروه آزمایش گرفته شد؛ در مرحله دوم بسته آموزشی بر روی دانش‌آموزان گروه آزمایش اجرا و در مرحله سوم نیز پس از آزمون متغیرهای وابسته از هر دو گروه به عمل آمد. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه منطقه ۳ شهر کرج در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ تشکیل می‌دادند. در پژوهش حاضر و با توجه به ماهیت آن، ۳۰ نفر از دانش‌آموزان با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند؛ به این صورت که پس از دریافت مجوز از اداره کل آموزش و پرورش استان البرز از بین نواحی چندگانه شهر کرج، دو ناحیه، از هر ناحیه یک مدرسه دخترانه متوسطه دوم و از مدارس انتخاب شده نیز مجموعاً ۳۰ نفر از دانش‌آموزان پایه یازدهم به صورت تصادفی برای شرکت در پژوهش انتخاب شدند که ۱۵ نفر در گروه کنترل و ۱۵ نفر در گروه آزمایش قرار گرفتند. برای همسان‌سازی متغیر جنس و محل سکونت تنها دبیرستان‌های دخترانه شهر کرج در چارچوب نمونه‌گیری قرار گرفتند. در این پژوهش، برای گردآوری

تعداد متخصصانی که اهداف را ارزیابی کرده بودند، مقدار CVR قابل قبول برابر با ۰/۶۲ بود که در این پژوهش میزان نسبت روایی محتوا (CVR) برای تمامی هدف‌ها در پروتکل آموزشی بین ۰/۹ تا ۱ به دست آمد. همچنین مقدار CVI قابل قبول با توجه به تعداد متخصصان، برابر با ۰/۷۹ بود. در این پژوهش میزان شاخص روایی محتوا (CVI) برای تمام هدف‌ها در بسته آموزشی بین ۰/۹ تا ۱ به دست آمد. خلاصه محتوای بسته آموزشی در جدول زیر آمده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی (میانگین، انحراف استاندارد) و استنباطی (تحلیل کوریانس تک متغیره و چند متغیره) استفاده شد.

نمونه‌ها رو شنیده و در مورد آنها گفت‌وگو و اظهار نظر می‌کردند و در نهایت معلم به بیان ارزش و نکته آموزشی داستان برای دانش‌آموزان می‌پرداخت. برای بررسی روایی محتوایی بسته آموزشی، از شاخص نسبت روایی محتوایی (content validity ratio) و شاخص روایی محتوایی (content validity index) استفاده شد. برای محاسبه شاخص CVR از نظرات کارشناسان متخصص در زمینه محتوای مورد نظر استفاده شد و با توضیح اهداف آزمون برای آنها و ارائه تعریف عملیاتی مربوط به محتوای سؤال‌ها، از آنها خواسته شد تا هر یک از اهداف را طبقه‌بندی کنند. سپس بر اساس فرمول CVR نسبت روایی محتوایی محاسبه شد. بر اساس

مشخصات برنامه آموزشی مبتنی بر داستان

داستان	شخصیت‌های اصلی	نوع کاربرد	قابلیت‌ها
۱ مرد بقال و طوطی	بقال و طوطی	آموزشی و تربیتی	ایجاد خلاقیت و تفکر انتقادی
۲ طوطی و بازرگان	بازرگان، طوطی و طوطیان هند	آموزشی، تربیتی، درمانی	زیرکی، خلاقیت و تفکر خلاق، تحول، امید و تلاش
۳ شیر و نخجیران	شیر، خرگوش و نخجیران	آموزشی، تربیتی و درمانی	به کار بردن خلاقیت فردی، بروز رفتارهای جدید، روحیه سلحشوری
۴ متهم شدن لقمان	لقمان - خواجه و غلامان	آموزشی	ایجاد خلاقیت و تفکر، به کار بردن هوش در مواقع نیاز
۵ کلوخ انداختن تشنه از سر دیوار در جوی آب	شخص تشنه	آموزشی، درمانی	خلاقیت‌های فردی، ارتقاء بینش فردی نسبت به امور
۶ امتحان و زیرکی خواجه لقمان	لقمان و خواجه	آموزشی	خلاقیت‌های فردی و تشخیص موقعیت‌های مختلف
۷ کشیدن موش مهار شتر	موش و شتر	آموزشی	اقدام، انجام کارهای مناسب با توانایی‌ها و خلاقیت فردی
۸ شغالی که دعوی طاووسی می‌کرد	شغال	آموزشی - اخلاقی	شکوفایی قدرت تخیل، درک، شناخت از غیر واقعیت‌ها
۹ اختلاف در چگونگی و شکل پیل	پیل، تماشاگران پیل	آموزشی و تربیتی	پرورش خلاقیت، تفکر انتقادی و خودجوشی احساسات
۱۰ معلم مکتب و کودکان	معلم و کودکان	آموزشی - خلاق	درک توانایی‌ها، خلاقیت کودکان، توجه به تلقین و اثر آن
۱۱ شکایت استر نزد شتر	استر-شتر	آموزشی	پرسشگری، خلاقیت، سنجش جوانب کارها قبل از اقدام
۱۲ استدعای مردی از موسی برای آموختن زبان جانوران	موسی، مرد، خروس و سگ	آموزشی، تربیتی، خلاق و درمانی	پرورش خلاقیت، تفکر انتقادی، اجتماعی کردن دانش‌آموز
۱۳ آبیگر و صیادان و سه ماهی	صیادان، سه ماهی	تربیتی و آموزشی	استفاده از هوش، خلاقیت فردی، موقعیت‌شناسی
۱۴ خشم گرفتن پادشاه بر ندیم	پادشاه، ندیم و عمادالملک	آموزشی	وساطت و رحمت برای دیگران، دلسوزی و شفقت
۱۵ صیاد و مرغ زیرک	صیاد و مرغ زیرک	آموزشی، تربیتی، درمانی	به کارگیری هوش و خلاقیت درگیری ذهن، پرسشگری
۱۶ شاگرد احوال	استاد، شاگرد احوال	آموزشی	نگاه واقع بینانه با امور زندگی

یافته‌ها
 همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد مفروضه نرمال در جدول (۱) مفروضه نرمال بودن داده‌ها ارائه شده است. بودن در متغیر تفکر انتقادی در دو گروه با سطح معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ ($p > 0.05$) تأیید شده است.

جدول (۱) آزمون شاپیرو ویلک برای بررسی مفروضه نرمال بودن تفکر انتقادی

آزمون شاپیرو ویلک		آماره	گروه	آزمون	متغیر
سطح معناداری	درجه آزادی				
۰/۱۹	۳۰	۰/۹۵	آزمایش	پیش‌آزمون	تفکر انتقادی
۰/۱۷	۳۰	۰/۹۵	کنترل		
۰/۰۶	۳۰	۰/۹۳	آزمایش	پس‌آزمون	
۰/۰۵	۳۰	۰/۹۳	کنترل		

جدول (۲) آزمون F لوین برای بررسی مفروضه یکسانی واریانس‌های خطا در دو گروه مورد مطالعه

شاخص‌های آماری				متغیرها
سطح معناداری	F	درجه آزادی ۲	درجه آزادی ۱	
۰/۷۴	۰/۱۰	۵۸	۱	تفکر انتقادی

در جدول (۲) نتیجه آزمون لوین برای بررسی همگنی واریانس‌های خطا آورده شده است. بر اساس نتایج، سطح معناداری برای متغیر تفکر انتقادی ($\text{sig} = ۰/۷۴$)، است. در نتیجه این مفروضه با ($p > 0.05$) تأیید شده است.

جدول (۳) آزمون واریانس برای بررسی شیب رگرسیون در متغیر تفکر انتقادی در دو گروه

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری
گروه	۱۲/۰۱	۱	۲/۴۸	۰/۱۲
پیش‌آزمون	۱۹۵۳/۰۶	۱	۴۰۴/۴۰	۰/۰۰۱
گروه پیش‌آزمون	۱۰/۱۹	۱	۲/۱۱	۰/۱۵
خطا	۲۷۰/۴۴	۵۶		
کل	۵۵۸۲۱/۰۰	۶۰		

همان‌طور که جدول (۳) نشان می‌دهد، آزمون واریانس برای بررسی شیب رگرسیون در متغیر تفکر انتقادی ($F=2.11$, $\text{sig}=0.15$) تأیید شد. ($p > 0.05$). با توجه به نتایج جدول (۴) ($F=۲۴۰/۲۱$, $P < ۰/۰۱$)، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین گروه آزمایش و کنترل در متغیر تفکر انتقادی در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار است. میانگین تعدیل شده گروه آزمایش ($۳۳/۹۵$) بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل

همان‌طور که جدول (۴) نشان می‌دهد، آزمون واریانس برای بررسی شیب رگرسیون در متغیر تفکر انتقادی در دو گروه ($F=۲۴۰/۲۱$, $P < ۰/۰۱$)، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین گروه آزمایش و کنترل در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار است. میانگین تعدیل شده گروه آزمایش ($۳۳/۹۵$) بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل

جدول (۴) نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری بر نمرات تعدیل شده تفکر انتقادی بین ۲ گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش آزمون	۱۹۶۸/۹۹	۱	۳۹۹/۹۱	۰/۰۰۱	۰/۸۷	۱/۰۰
گروه	۱۱۸۲/۷۲	۱	۲۴۰/۲۱	۰/۰۰۱	۰/۸۰	۱/۰۰
خطا	۲۸۰/۶۴	۵۷				
کل	۵۵۸۲۱/۰۰	۶۰				

جدول (۵) آزمون شاپیرو-ویلک برای بررسی مفروضه نرمال بودن در مؤلفه‌های تفکر انتقادی

آزمون شاپیرو-ویلک						
متغیر	آزمون	گروه	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری	
استنباط	پیش آزمون	آزمایش	۰/۹۶	۳۰	۰/۱۰	
		کنترل	۰/۹۲	۳۰	۰/۰۸	
	پس آزمون	آزمایش	۰/۹۴	۳۰	۰/۰۷	
		کنترل	۰/۹۵	۳۰	۰/۰۵	
شناسایی مفروضات	پیش آزمون	آزمایش	۰/۹۲	۳۰	۰/۰۶	
		کنترل	۰/۹۶	۳۰	۰/۰۸	
	پس آزمون	آزمایش	۰/۹۶	۳۰	۰/۰۹	
		کنترل	۰/۹۷	۳۰	۰/۱۱	
استنتاج	پیش آزمون	آزمایش	۰/۹۲	۳۰	۰/۱۰	
		کنترل	۰/۹۳	۳۰	۰/۰۸	
	پس آزمون	آزمایش	۰/۹۸	۳۰	۰/۰۷	
		کنترل	۰/۹۴	۳۰	۰/۰۶	
تعبیر و تفسیر	پیش آزمون	آزمایش	۰/۹۲	۳۰	۰/۰۸	
		کنترل	۰/۹۳	۳۰	۰/۰۵	
	پس آزمون	آزمایش	۰/۹۶	۳۰	۰/۳۶	
		کنترل	۰/۹۶	۳۰	۰/۳۲	
ارزشیابی	پیش آزمون	آزمایش	۰/۹۲	۳۰	۰/۰۹	
		کنترل	۰/۹۳	۳۰	۰/۰۶	
	پس آزمون	آزمایش	۰/۹۲	۳۰	۰/۰۵	
		کنترل	۰/۹۲	۳۰	۰/۰۵	

جدول (۶) نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری بر نمرات تعدیل شده مؤلفه‌های تفکر انتقادی بین ۲ گروه

منبع	آزمون	مقدار	فرضیه درجه آزادی	F	خطای درجه آزادی	سطح معناداری
گروه	اثر پیلایی	۰/۸۲	۵	۴۶/۵۱	۴۹	۰/۰۰۱
	لامبدا ویلکز	۰/۱۷	۵	۴۶/۵۱	۴۹	۰/۰۰۱
	اثر هاتلینگ	۴/۷۴	۵	۴۶/۵۱	۴۹	۰/۰۰۱
	بزرگترین ریشه روی	۴/۷۴	۵	۴۶/۵۱	۴۹	۰/۰۰۱

وابسته پس از تعدیل تفاوت‌های اولیه، از متغیرهای مستقل تأثیر پذیرفته‌اند. نتایج تحلیل کواریانس نشان می‌دهد که روش آموزشی بر ترکیب خطی متغیرهای وابسته مؤثر بوده‌اند و تفاوت معناداری بین گروه‌ها وجود دارد.

نتایج جدول (۶) نشان می‌دهد، تحلیل کواریانس چندمتغیره حاکی از آن است که هر چهار آماره یعنی اثر پیلایی ($F=۴۶/۵۱, P<۰/۰۱$)، لامبدای ویلکز ($F=۴۶/۵۱, P<۰/۰۱$)، اثر هتلینگ ($F=۴۶/۵۱, P<۰/۰۱$) و بزرگ‌ترین ریشه‌روی ($F=۴۶/۵۱, P<۰/۰۱$)، معنادارند. بنابراین ترکیب خطی متغیرهای

جدول (۷) نتایج تحلیل کواریانس تک متغیری در متن تحلیل کواریانس چند متغیری بر روی نمرات تعدیل شده مؤلفه استنباط بین دو گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون استنباط	۳۶۶/۳۳	۱	۵۵۰/۸۵	۰/۰۰۱	۰/۹۱	۱/۰۰
گروه	۶۰/۰۷	۱	۹۰/۳۳	۰/۰۰۱	۰/۶۳	۱/۰۰
خطا	۳۵/۲۴	۵۳				
کل	۲۴۸۸/۰۰	۶۰				

(۴/۷۱) بود؛ بنابراین آموزش داستان‌های مثنوی معنوی در رشد استنباط دانش‌آموزان مؤثر بوده است و متغیر آزمایشی با اندازه اثر ۶۳ درصد از واریانس مؤلفه استنباط را پیش‌بینی می‌کرد.

با توجه به نتایج جدول ۷ ($F=۹۰/۳۳, P<۰/۰۱$)، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین دو گروه آزمایش و کنترل در مؤلفه استنباط در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار است؛ میانگین تعدیل شده گروه آزمایش (۶/۷۵) بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل

جدول (۸) نتایج تحلیل کواریانس تک‌متغیری در متن تحلیل کواریانس چندمتغیری بر نمرات تعدیل شده مؤلفه شناسایی مفروضات بین ۲ گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون شناسایی	۰/۰۴	۱	۰/۰۶	۰/۸۰	۰/۰۰۱	۰/۰۵
گروه	۴۵/۵۴	۱	۸۲/۶	۰/۰۰۱	۰/۶۰	۱/۰۰
خطا	۲۹/۳۴	۵۳				
کل	۲۲۷۲/۰۰	۶۰				

(۴/۹۴) بود؛ بنابراین آموزش داستان‌های مثنوی معنوی در رشد شناسایی مفروضات دانش‌آموزان مؤثر بوده است. متغیر آزمایشی با اندازه اثر ۶۰ درصد از واریانس مؤلفه شناسایی مفروضات را پیش‌بینی می‌کرد.

نتایج جدول (۸) ($F=۸۲/۶, P<۰/۰۱$)، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین دو گروه آزمایش و کنترل در مؤلفه شناسایی مفروضات در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار است؛ میانگین تعدیل شده گروه آزمایش (۶/۷۲) بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل

جدول ۹ نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری در متن تحلیل کوواریانس چند متغیری بر نمرات تعدیل شده مؤلفه استنتاج بین ۲ گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون استنتاج	۲۴۷/۵۳	۱	۴۹۴/۲۱	۰/۰۰۱	۰/۹۰	۱/۰۰
گروه	۲۸/۷۴	۱	۵۷/۳۸	۰/۰۰۱	۰/۵۲	۱/۰۰
خطا	۲۶/۵۴	۵۳				
کل	۱۹۸۵/۰۰	۶۰				

با توجه به نتایج جدول (۹) ($F=57/38, P<0/01$)، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین دو گروه آزمایش و کنترل در مؤلفه استنتاج در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار است؛ میانگین تعدیل شده گروه آزمایش (۵/۹۹) بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل (۴/۵۷) بود؛ بنابراین آموزش داستان‌های مثنوی معنوی در رشد استنتاج دانش‌آموزان مؤثر بوده است. متغیر آزمایشی با اندازه اثر ۵۲ درصد از واریانس مؤلفه استنتاج را پیش‌بینی می‌کرد.

جدول (۱۰) نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری در متن تحلیل کوواریانس چند متغیری بر نمرات تعدیل شده مؤلفه تعبیر و تفسیر بین دو گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون تفسیر	۲۶۷/۶۹	۱	۶۴۳/۶۰	۰/۰۰۱	۰/۹۲	۱/۰۰
گروه	۳۶/۷۶	۱	۸۸/۳۹	۰/۰۰۱	۰/۶۲	۱/۰۰
خطا	۲۲/۰۴	۵۳				
کل	۲۹۳۳/۰۰	۶۰				

با توجه به نتایج جدول (۱۰) ($P<0/01, F=88/39$)، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین دو گروه آزمایش و کنترل در مؤلفه تفسیر در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار است؛ میانگین تعدیل شده گروه آزمایش (۷/۳۵) بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل (۵/۷۵) بود؛ بنابراین آموزش داستان‌های مثنوی معنوی در رشد تفسیر دانش‌آموزان مؤثر بوده است. متغیر آزمایشی با اندازه اثر ۶۲ درصد از واریانس مؤلفه تفسیر را پیش‌بینی می‌کرد.

جدول (۱) نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری در متن تحلیل کوواریانس چند متغیری بر نمرات تعدیل شده مؤلفه ارزشیابی بین دو گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون ارزشیابی	۲۳۰/۵۸	۱	۱۵۰/۳۵	۰/۰۰۱	۰/۷۳	۱/۰۰
گروه	۵۷/۶۶	۱	۳۷/۵۹	۰/۰۰۱	۰/۴۱	۱/۰۰
خطا	۸۱/۲۸	۵۳				
کل	۲۶۸۹/۰۰	۶۰				

ایجاد خلاقیت‌های فردی، درگیری و کنجکاوی در مسائل، سخنوری و ارتقاء بینش در دانش‌آموز دربارهٔ حوادث و سازش با آنها می‌شود.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که میزان تفکر انتقادی در تمام مؤلفه‌ها (استنباط، شناسایی مفروضات، استنتاج، تعبیر و تفسیر، ارزشیابی استدلال‌های منطقی) دانش‌آموزانی که از طریق داستان‌های مثنوی معنوی آموزش داده شده با دانش‌آموزانی که به روش سنتی آموزش دیدند، تفاوت وجود دارد. نتایج این پژوهش با نتایج (Mahroozadeh, Sattari, Maleki, 2019)، (Hedayati, el, 2009)، (Sijani, Janet Hashemi and Tompson, Lynda, Lynne & Kazemi, 2015)، (Ganda and Daniel, 2005)، (Branson, 2003) همسوست؛ بنابراین می‌توان گفت استفاده از داستان‌های مثنوی معنوی باعث خلق موقعیت‌های مسأله‌مدار و معماگونه می‌شود و این موقعیت‌ها به رشد فکری و قدرت تبیین و استنباط افراد کمک می‌کنند. استنباط نتیجه‌ای است که فرد از پدیده‌های به وقوع پیوسته به دست می‌آورد؛ بنابراین داستان‌گویی می‌تواند بر استنباط، فهم و درک دانش‌آموزان از موضوعات درسی، عملکرد کلی تحصیلی و مهارت‌های نگارش، ارائه و پژوهش آنان تأثیر مثبتی بگذارد.

مؤلفهٔ اصلی داستان‌گویی، تصویر ذهنی است که مخاطب از داستان در ذهن خود به عنوان مفروضه می‌سازد؛ بنابراین داستان‌گو باید به او کمک کند تا با فهم تمام جزئیات داستان با محتوای داستان ارتباط برقرار کند. بدین ترتیب داستان‌گویی می‌تواند ابزار مناسبی برای شناسایی مفروضات، الگوهای موفق و رفتارهای مطلوب باشد و در شکل‌گیری رفتار مخاطب مؤثر باشد. داستان‌ها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند تا مسائل خود را از طریق فراگرفتن تجربه‌ها و حوادث زندگی دیگران حل کنند زیرا دانش‌آموزان هنگام گوش دادن به داستان در مورد شخصیت‌های داستان فکر می‌کند و عملکرد آنها را بررسی و تجزیه و تحلیل می‌کنند.

با توجه به نتایج جدول (۱۱) ($F=37/59, P<0/01$)، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین دو گروه آزمایش و کنترل در مؤلفهٔ ارزشیابی در سطح آلفای $0/01$ معنادار است؛ میانگین تعدیل شدهٔ گروه آزمایش ($7/11$) بیشتر از میانگین تعدیل شدهٔ گروه کنترل ($5/11$) بود؛ بنابراین آموزش داستان‌های مثنوی معنوی در ارزشیابی دانش‌آموزان مؤثر بوده است. متغیر آزمایشی با اندازهٔ اثر 41 درصد از واریانس مؤلفهٔ ارزشیابی را پیش‌بینی می‌کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزان دورهٔ دوم متوسطه بوده است. نتایج نشان می‌دهد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزانی که از طریق داستان‌های مثنوی معنوی آموزش دیده بودند در سطح مطلوب‌تری از دانش‌آموزانی بودند که به روش سنتی آموزش دیده بودند. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های (Shakibaei, Gliji and Khalatbari, 2010)، (Mohajeri, Yassini and Shariati, 2011)، (Mokhtarpour, Naderipour and Remshaki, 2014)، (Benmayor, 2007)، (Yuksel and el, 2011)، (Clarke & Adam, 2012)، (Yang & Wu, 2012) همخوانی دارد؛ بنابراین استفاده از داستان برای به چالش کشیدن تفکر انتقادی و پرورش روحیهٔ پرسشگری بسیار مناسب است. یکی از این منابع استفاده از ادبیات و بخش‌های مختلف آن، خصوصاً ادبیات داستانی در کلاس درس است. یکی از مزیت‌های اصلی داستان به عنوان محرکی برای فکر کردن در کلاس درس این است که داستان خوب، توجه دانش‌آموز را جلب و فکر او را درگیر می‌کند. همچنین داستان‌ها، مطالب برانگیزاننده‌ای دارند و محرک سؤال‌ها و ایده‌هایی‌اند که می‌توان در بحث از آنها استفاده کرد. داستان‌گویی موجب افزایش تفکر انتقادی، خلاقیت، اصلاح و پرورش ذهنیت، بهبود مهارت‌های ارتباطی،

می‌توان از داستان‌های مثنوی و آثار دیگر شاعران همچون سعدی و جامی که دارای محتوای تفکر فلسفی‌اند، داستان‌های قرآنی و داستان‌های قدیمی و عامه‌پسند ایرانی مانند داستان‌های ملانصرالدین که وجه طنز آن می‌تواند جذابیت زیادی را ایجاد کند، استفاده کرد. همچنین ایجاد چالش‌های ذهنی برای دانش‌آموزان که نیازمند تفسیر، استنتاج و ارزشیابی منطقی است با کاربرد ترکیبی از داستان‌های فکری و فلسفی و برگزاری مسابقات داستان‌خوانی، کتابخوانی و حلقه‌های بحث و تفکر در برنامه‌های پرورشی مدارس، به رشد و توسعه تفکر انتقادی در آنان یاری کرد.

منابع

- Alexander, B., (2011). The new digital storytelling: Creating narratives with new media. Santa Barbara: Praeger
- Islamic, A., Maarefi, F. (2010). Comparison of critical thinking of first and last semester undergraduate nursing and clinical nurses of Jahrom University of Medical Sciences and Health Services. Jahrom University of Medical Sciences Quarterly. 8 (1), 37-45.
- Arji, A., (2007). Story; Rumi's clear and eternal language. Tehran: Proceedings of the International Conference Commemorating the Eight Hundredth Anniversary of the Birth of Maulana Jalaluddin Mohammad Balkhi Rumi. (In Persian)
- Benmayor, R., (2008). Digital storytelling as signature pedagogy for the new humanities. Arts & Humanities in Higher Education, 79(2), 188-204.
- Clarke, R., & Adam, A. (2012). Digital storytelling in Australia: Academic perspectives and reflections. Arts & Humanities in Higher Education, 11(1-2), 157-176.
- Dondlinger. M.J., & Wilson, D.A. (2012). Creating an alternate reality: Critical, creative, and empathic thinking generated in the Global Village Playground capstone

از طرف دیگر، تفکر درباره داستان‌ها باعث استنتاج و بسط معنایی و به وجود آمدن سؤالاتی در ذهن می‌شود؛ در داستان‌های قرآن، فرد با تکرار گفت و گوهای پرسش و پاسخی و قصه‌هایی که با یک سؤال پایان می‌گیرند و یا آغاز می‌شوند روبه رو می‌شود، که خواننده را به فکر فرو می‌برد، به جست‌وجو و این خود باعث تقویت مهارت استنتاج در دانش‌آموز می‌شود.

از آنجا که مهمترین مسأله در آموزش دانش‌آموزان خلاق، استفاده از محتوای آموزشی مناسب و روش‌های گوناگون، مسأله‌یابی، خلاقیت و تفکر است و استفاده از داستان برای ایجاد مهارت‌های تفکر انتقادی به‌خصوص تعبیر و تفسیر امری انکارناپذیر است و تدوین داستان‌های مناسب برای پرورش خلاقیت و موقعیت‌های مبهم و تفسیربر انگیز، می‌توانند در رشد و شکوفایی تفکر انتقادی فراگیران تأثیر بسیار مثبتی داشته باشند. آنچه در عصر حاضر باید محور فعالیت نظام‌های تعلیم و تربیت قرار گیرد، ابداع و به کارگیری روش‌های به یادسپاری و پردازش اطلاعات در حافظه نیست، بلکه ایجاد مهارت تفکر انتقادی برای تعبیر و تفسیر و به کار بستن اطلاعات برای حل مسائلی است که در زندگی روزمره به وقوع می‌پیوندد. ارزشیابی عالی‌ترین مرحله شناخت است؛ این مرحله شامل قضاوت درباره امور، اطلاعات و حتی روش‌های روبه‌رو شدن با مسائل است. در واقع ارزشیابی نتیجه جریان شناخت است و فراگیر در این مرحله ناچار به تصمیم‌گیری است. در سال‌های اخیر با توجه به رویکرد آموزش تفکر برای کودکان و نوجوانان، تلاش‌های زیادی در راستای تدوین و تنظیم داستان‌های فکری فلسفی برای دانش‌آموزان شده که در نوع خود قابل تقدیر است؛ بنابراین بر اساس یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود داستان‌های فکری - فلسفی که باعث رشد و پرورش تفکر انتقادی می‌شود، نگارش یا تلخیص شوند. معلمان و مربیان با تشکیل کارگاه‌ها و جلسات متعدد در مدرسه با بیان داستان شیوه صحیح انجام تفکر انتقادی را به دانش‌آموزان آموزش دهند. برای دستیابی به این هدف

- experience. *Thinking Skills and Creativity*, 7(3), 153-164.
- Farhadi, S., Taqdisi, M. H., Salehi, M. (1384). Investigating the effect of education through lectures and storytelling on the knowledge and attitude of third grade elementary school students in Shahrekord about the prevention of accidents in the year 1982-83. *Tolo Health Journal of Yazd School of Health*, 4 (1): 11 - 19. (In Persian)
- Hedayati, Mehrnoosh. Qadi, Yahya. Shafiabadi, Abdullah Younesi, Gholamreza (2009). Investigating the effect of implementing the "Philosophy for Children" program as a research community on improving interpersonal relationships in elementary school students in Tehran from the perspective of teachers. *New ideas in educational sciences*. (4) 15, 157-133. (In Persian)
- Iraqi, A., Siadat, B.S., Khorshidi, A., & Mirzamani Bafghi, S. M. (2011). The effect of using art education on increasing the creativity of elementary school students in Islamshahr. *Quarterly Journal of Counseling and Psychotherapy*. (2) 8, 108-130. (In Persian)
- Ku, K.Y.L. (2009). Assessing students' critical thinking performance: Urging for measurements using multi - response format. *Thinking skills and Creativity*, 4, 70-76.
- Mahroozadeh, T., Sattari, A., Maleki, Z. (2019) The effect of Kidney and Demneh stories on critical thinking, reasoning and questioning skills using philosophy program for children. *Islamic Education Quarterly*, (1) 28, 114-95. (In Persian)
- Maktabi Fard, L. (1389). Investigating critical thinking skills in children and adolescent stories. *Journal Studies of children's literature*, 2(1), 157-193. (In Persian)
- Mohajeri, M.K., Yasini, M.R., Shariati, M. (2013). Critical thinking and the role of story in its upbringing (with the approach of religious education of children). *Journal of Islamic Insight and Education*, 10 (26), 31-53. (In Persian)
- Mokhtarpour, M. N., Ramansour Black, S. (2014) Educational application of Masnavi stories in performing practical plays for children and adolescents. *Journal of Educational Literature*, 6 (21), 127-156. (In Persian)
- Musallinejad, L., Sobhanian, S. (2008). Investigating the critical thinking of virtual and traditional education in the field of computer. *Journal of the Center for the Study and Development of Medical Education*. 5 (2), 128-134. (In Persian)
- Patience, V., Gliji, Y., & Khalatbari, J. (2010). The effect of Rumi's spiritual Masnavi stories on adolescents' philosophical questioning skills. *Scientific-Research Quarterly of Educational Management Research*, 2 (2), 117-134. (In Persian)
- Radbakhsh, N., MohammadFar, M.A., Kian Arsi F. (2013). The effectiveness of play and storytelling on increasing children's creativity. *Journal of Innovation and Creativity in the Humanities*, 2 (4): 177 - 195. (In Persian)
- Sabzianpour, V., Khosravi, S., Rezaei, S. (2011). Basic Research and Public Culture: A Study and Analysis of the Role of the Child in Ten Masnavi Stories. *Children and Adolescents Month Book Magazine*, (3) 15, 11-28. (In Persian)
- Sadik, A. (2008). Digital storytelling: A meaningful technology-integrated approach for engaged student learning. *Educational Technology Research and Development*, 56(4), 487-506.
- Shafi'i, F. (2016). Dialogue in Masnavi stories. Tehran: Proceedings of the International Quarterly Journal of Mysticism, Literature and Philosophy, 3 (1), 400-410.. (In Persian)
- Si Johnny, S., Janet Hashemi, A., Kazemi, F. (2014) A comparative study of the effect of

- social stories with human content and inanimate content on children's participation and cooperation. *Quarterly Journal of Exceptional People Psychology*, 4 (13), 35-53. (In Persian)
- Tomkins, A. (2009). "It was a great day when...": An exploratory case study of reflective learning through storytelling. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 8(2), 123-131.
- Wang, D., Li, J., & Dai, G. (2008). A pen and speech-based storytelling system for Chinese children. *Computers in Human Behavior*, 24, 2507-2519.
- Yang, Y. C., & Wu, W. I. (2012). Digital storytelling for enhancing student academic achievement, critical thinking, and learning motivation: A year-long experimental study. *Computers & Education*, 59(2), 339-352
- Yousefi, T., Oveysi, H. (2007). *New teaching-learning patterns*. Tehran: Science and Art Publications. (In Persian)
- Yuksel, P., Robin, B., & McNeil, S. (2011). Educational uses of digital storytelling all around the world. In M. Koehler & P. Mishra (Eds.), *Proceedings of Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 1264-1271). Chesapeake, VA: AACE